

ნარგიზ სურმანიძე

სსიპ აჭარის მუზეუმის
ამირან კახიძის აჭარის არქეოლოგიური მუზეუმი,
მეცნიერ-მუშაკი

ნინო ძნელაძე

სსიპ აჭარის მუზეუმის
ამირან კახიძის აჭარის არქეოლოგიური მუზეუმი,
უფროსი მეცნიერ-მუშაკი

მირანდა თურმანიძე

სსიპ აჭარის მუზეუმის
ამირან კახიძის აჭარის არქეოლოგიური მუზეუმი,
მეცნიერ-მუშაკი

Nargiz Surmanidze

LEPL Ajara Museum,
Amiran Kakabadze Archaeological Museum of Ajara,
Researcher

Nino Dzneldze

LEPL Ajara Museum,
Amiran Kakabadze Archaeological Museum of Ajara,
Senior Researcher

Miranda Turmanidze

LEPL Ajara Museum,
Amiran Kakabadze Archaeological Museum of Ajara,
Researcher

DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2023.01.014>

რკინის ხანის სამაროვნები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოდან

Iron Age Cemeteries from Southwestern Georgia

აბსტრაქტი

აჭარის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი და შესწავლილი რკინის ხანის ძეგლებიდან გამოიყოფა ხუცუბნისა და მახვილაურის ძვ. წ. VII ს დათარიღებული სამაროვნები. გვხვდება როგორც ინდივიდუალური (მაგალითად სოფ. ხუცუბნის სამარხები), ასევე კოლექტიური სამარხები (სოფ. მახვილაურის კოლექტიური ორმო სამარხი). მრავალფეროვანია სამარხეული ინვენტარი. აღმოჩენილია მრავალფეროვანი კერამიკული ნაწარმი, ბრინჯაოსა და რკინის სამეურნეო და საბრძოლო იარაღი, სხვადასხვა მასალისაგან დამზადებული სამკაული, მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი მძივები და რწმენა-წარმოდგენებთან, განსაკუთრებით კი დაკრძალვის რიტუალთან დაკავშირებული ნივთები.

საკვანძო სიტყვები: რკინა, სამარხი, ორმო-სამარხი, კოლექტიური

Abstract

Among the Iron Age archaeological sites discovered and studied in the territory of Ajara, the cemeteries of Khutsubani and Makhvilauri, dated to the 7th century BCE, stand out. Excavations have revealed both individual burials (such as those found in the village of Khutsubani) and collective graves (notably, the collective pit burial in the village of Makhvilauri). The grave goods are notably diverse. A wide range of ceramic vessels, bronze and iron agricultural and military tools have been uncovered. Various types of jewelry made from different materials have also been found, including numerous and varied beads. Additionally, items related to beliefs and rituals—particularly those associated with burial practices—have been discovered, providing valuable insight into the spiritual worldviews and funerary customs of the time.

Key words: iron, burial, pit burial, collective

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილია რკინის ხანის საინტერესო არტეფაქტები, რომელთა დიდი ნაწილი სამარხეული ინვენტარია. აჭარის ტერიტორიაზე დღემდე ცნობილი რკინის ხანის ამ ტიპის ძეგლებიდან გამოვყოფთ ხუცუბნისა და მახვილაურის სამაროვნებს, რომლებიც ძვ. წ. VII ს თარიღდება (ტაბ. I). სახეზეა როგორც ინდივიდუალური, ასევე კოლექტიური სამარხები. სოფ. ხუცუბანში (ქობულეთის მუნიციპალიტეტი) აღმოჩენილი 8 სამარხი ინდივიდუალურია (ძეგლი აღმოჩნდა 1944 წ., ექსპედიციის ხელმძღვანელი ა. იოსელიანი), რაც შეეხება სოფ. მახვილაურის (ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი) სამაროვანს, ხუცუბნისაგან განსხვავებით, აქ როგორც ინდივიდუალური, ასევე კოლექტიური სამარხები გვხვდება (სხვადასხვა დროს ექსპედიციას ხელმძღვანელობდნენ ს. გოგიტიძე, ნ. ძნელაძე).

მრავალფეროვანია სამარხეული ინვენტარი: გვხვდება სხვადასხვა ტიპის სამეთუნეო ნაკეთობები (ყურმილიანი დოქები, ზოომორფულყურიანი კერამიკა, ჭრაქები, სასმისები, კვირისტავეები), ბრინჯაოსა და რკინის სამეურნეო და საბრძოლო იარაღი (ცულები, მახვილი, დანები, უმბონი), ბრინჯაოს, ოქროსა და ვერცხლის სამკაული (სამაჯურები, სასაფეთქლე ხვები, ქინძისთავეები, კირკალი, სარტყლის ფრაგმენტები), მძივები (ოქროს, ბრინჯაოს, გიშრის, ქარვის, სარდიონის, მინის პოლიქრომული და მონოქრომული, ეგვიპტური ფაინსის, მთის ბროლის) და საკულტო დანიშნულების ნივთები (მხედარი ქალის ბრინჯაოს ფიგურა).

სოფელ ხუცუბანში გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის არქეოლოგიური ძეგლების შესახებ ცნობა ჯერ კიდევ 1879 წელს გაჩნდა, როდესაც ცნობილმა საზოგადო მოღვაწემ გულო კაიკაციშვილმა მდ. კინტრიშზე (ხუცუბანსა და ქობულეთს შორის) სამხედრო ხიდის მშენებლობის დროს შემთხვევით იპოვა ბრინჯაოს ცულები და ერთი ცალი გაზეთ „დროების“ რედაქტორს სერგეი მესხს გადასცა. 1881 წელს არქეოლოგთა მეხუთე ყრილობაზე წარდგენილ მოხსენებებში გ. წერეთელი და ა. კომაროვი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ამ აღმოჩენების შესახებ. ა. კომაროვის წერილიდან ვგებულობთ, რომ ხუცუბანში გულო კაიკაციშვილს 1881 წლის შემოდგომაზე მდინარე კინტრიშის ნაპირას ჩამოშლილ მიწაში კვლავ უპოვია არაერთი საინტერესო არტეფაქტი, ხოლო შემდეგ მისი თხოვნითა და დაფინანსებით არქეოლოგიური სამუშაოებიც უწარმოებია. 1880 წელს ძეგლზე არქეოლოგიური გათხრები ფრანგ ჟურნალისტს ჟან მურიესაც ჩაუტარებია და ერთი ბრინჯაოს ცულიც უპოვია [იოსელიანი, 1973:30].

ხუცუბნის აღმოჩენებმა XIX საუკუნის 90-იან წლებში გრიგოლ გურიელისა და ექვთიმე თაყაიშვილის ყურადღებაც მიიპყრო. 1896 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა გულო კაიკაციშვილის მიერ მითითებულ ტერიტორიაზე ჩაატარა არქეოლოგიური გათხრები. გამოიკვეთა ნახანძრალი შრე ქვის იარაღების, რკინისა თუ ბრინჯაოს შუბისპირის ფრაგმენტებისა და კერამიკული მასალით. ექვთიმეს მიერ მოძიებული მასალა პეტერბურგში ვესელოვსკისათვის გაუგზავნია, საიდანაც შემდეგ ისინი 1899 წელს თბილისის მუზეუმში დაუბრუნებიათ [იოსელიანი, 1973:29-30].

სამწუხაროდ, შემთხვევითა თუ არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი მასალის (ბრინჯაოს ცულები, შუბისპირები, ფიბულები, სარტყლის ფრაგმენტები, სამაჯურები, ბრინჯაოს ჭურჭლის ნიმუშები, ბრინჯაოს ლომის ფიგურა, ბრინჯაოს ბალთები, მათ შორის, ცხენის თავის გამოსახულებით, სხვადასხვა მასალისა და ფორმის მძივები, კერამიკული ნაკეთობანი) ადგილსამყოფელი დღემდე დაუდგენელია [იოსელიანი, 1973:23-30].

1944 წელს ძეგლზე არქეოლოგიური გათხრები ჩაატარა ავთანდილ იოსელიანმა. დადასტურდა გვიანბრინჯაო - ადრერკინის ხანის სამაროვანი [იოსელიანი, 1973:106-141]. მკვლევარმა დაგვიტოვა საკმაოდ საინტერესო გრაფიკული ფიქსაციის მასალები, რომლის მიხედვით თავისუფლად შეიძლება წარმოდგენა ვიქონიოთ სამარხთა ფორმებისა და სამარხეული ინვენტარის შესახებ. გათხრების შედეგად აღმოჩნდა 8 ორმოსამარხი, რომლებიც მდ. კინტრიშისა და ურიის ღელის შესართავთანაა ერთმანეთის გვერდიგვერდ განლაგებული (ტაბ. II,1,2). ესაა ინდივიდუალური, ოთხკუთხა მოყვანილობის კუთხეებმომრგვალებული ორმოსამარხები, რომელთა თავზე მოწყობილი ქვყრილის ზომები სამარხი ორმოს ზომებს ორჯერ აღემატება (მაგ. სამარხი №1 სიგრძე 1,50 მ-ია, ხოლო ქვყრილისა 3,70 მ).

მახვილურის ბორცვი რთული, მრავალფეროვანი ძეგლია, რაც დასტურდება დიდი ქრონოლოგიური დიაპაზონის მქონე აღმოჩენილი მასალით. აქედან ყველაზე ადრეული ნეოლითური პერიოდით თარიღდება. თვალშისაცემია, რომ ნეოლითური ფენები დარღვეულია მომდევნო, ბრინჯაოს და რკინის ხანის ქვყრილიანი სამარხებით. ბორცვი კვლავ იყო გამოყენებული საცხოვრებლად ანტიკურ პერიოდში (აღმოჩენილია კლასიკური პერიოდის სამარხები, რომლებიც ასევე ქვყრილიანია და ელინისტური ხანის კერამიკული ნაწარმის გამოსაწვავი მცირე ზომის ქურა).

2014 წელს მახვილაურში საკონტროლო თხრილი გაივლო. მეტ-ნაკლები რაოდენობით შეგროვდა კაჟის ანატკეცები, შურდულის ქვები და საკმაოდ მრავლად მახვილაურისათვის დამახასიათებელი ცალგვერდამოდარული ბადის საძირავად გამოყენებული საწაფები, რომელთაც ჯერჯერობით პარალელი არ ეძებნება. ასევე, აღმოჩნდა საკმაოდ არქაული თიხის ჭურჭლის ნატეხები. მესამე მოყვითალო თიხანარეც ფენაში (40-45 სმ სიმძლავრე) თავი იჩინა მასიური ქვების წყობამ. საკონტროლო თხრილი გაფართოვდა და ქვაყრილის ქვეშ გამოვლინდა წრიული მოყვანილობის კოლექტიური სამარხი (დიამ. - 4 მ), რომელიც დათარიღდა ძვ. წ. VII ს. [კახიძე, ძნელაძე, სურმანიძე, თურმანიძე, 2017:85-92]. სამარხის სიღრმე თანამედროვე ზედაპირიდან 1.30 მ. ოსტეოლოგიური მასალა არაა დადასტურებული. პრეპარაციისას გვხვდებოდა ნახშირის პატარა ნატეხები. ლითონის ინვენტარი ჩვეულებრივ მეტისმეტი ტენიანობის გამო სავალალო მდგომარეობაში, მაგრამ ამ შემთხვევაში სიმყიფე ალბათ ცეცხლში მოხვედრის შედეგი უნდა იყოს. შესაძლოა, საქმე გვქონდეს მეორადი დაკრძალვის წესთან ნაწილობრივი კრემაციით. გარდა სამარხეული ორმოსა, თხრილის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში გაითხარა მოზრდილი ქვებით გამოყვანილი ნიშა მასში მოქცეული ზოომორფულყოფიანი და სამკუთხა შევრონებით შემკული თიხის მოზრდილი დოქით (ტაბ. III).

მნიშვნელოვანია მახვილაურში აღმოჩენილი კერამიკული მასალა, რომელიც შესაძლებლობას იძლევა ვისაუბროთ მომდევნო ეპოქებისათვის დამახასიათებელი ფორმების საწყისი ეტაპების შესახებ (ტაბ. IV, 1-11). პირველ რიგში, აღსანიშნავია კოლხური კულტურისათვის დამახასიათებელი ყურმილიანი ჭურჭელი. ვვარაუდობთ, რომ შესაძლოა მათი გაჩენა ამ რეგიონს დაუკავშირდეს. ყურმილიანი დოქების ფორმა სტანდარტულია: პირი გარეთკენ გადაშლილი, მკვეთრად გამოყოფილი. ყელი ცილინდრული, პირისკენ ოდნავ გაფართოებული. ფართო ტანის ზედა ნახევარი მომრგვალებული, ქვედა – სწორი, ბრტყელი ძირისაკენ თანაბრად შევიწროებული. გვხვდება სფეროსებრი ბრტყელძირიანი ფორმები. ოვალურგანივკვეთიანი ყურის ზედა ბოლო პირის ქვემოთაა მიძერწილი, ქვედა – ტანის შუაწელზე. კეცი მოშავო-მონაცრისფრო. არის სადა ეგზემპლარიც, მაგრამ დოქების უმეტესობას მხარი დაფარული აქვს ორნამენტით, მეტწილად ეს ჰორიზონტალური ღარებით შემოსაზღვრული ბადისებრი ორნამენტია, სადაც გადამკვეთი ხაზები წერტილოვანი ტექნიკითაა შესრულებული. გვხვდება ღარებით შემოსაზღვრული მცენარეული (წიწვოვანი) ორნამენტი, ბადით შევსებული სამკუთხა შევრონების ორნამენტი, რამდენიმე ეგზემპლარს

ყურის ზედა ბოლო შემკული აქვს წყვილი კოპით. დადსტურებულია როგორც უფეხო, ისე ფეხიანი ეგზემპლარები (ტაბ. II, 2).

მახვილურის სამარხი გამოირჩევა კერამიკული მასალის სიუხვით: ორყურიანი ჭურჭელი ჰორიზონტალური ზოლებით შემოფარგლული ბადისებრი ორნამენტით შევსებული სამკუთხა შევრონებით, ზოომორფულყურებიანი დოქი მდიდრული ორნამენტით, სასმისები, ჭრაცისებრი ჭურჭელი, კვირისტავები.

საბრძოლო და სამეურნეო იარაღიდან აღმოჩენილია როგორც ბრინჯაოს, ისე რკინის კოლხური ცულები, მათ შორის, მინიატურული ბრინჯაოს ცული, ასევე, ქარქაშიანი რკინის მახვილი, რკინის მოხრილი დანები. ბევრი იარაღის ფორმის დადგენა გამწვანდა ცუდი დაცულობის გამო. საგულისხმოა, რომ რკინის ცულები ბრინჯაოს პროტოტიპის მიხედვითაა დამზადებული და რკინის იარაღი ჭარბობს ბრინჯაოსას (ტაბ. IV, 12-14).

საინტერესოა მხედარი ქალის ბრინჯაოს ქანდაკება, რომელიც სამარხის ცენტრში იყო მოთავსებული ვერცხლის სამაჯურებთან და ოქროს მძივებთან ერთად (ტაბ. V,1). საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პარალელური მასალიდან მასთან ყველაზე ახლოს ცაიშის №1 სამარხში აღმოჩენილი მხედარი ქალის ქანდაკებაა [პაპუაშვილი, ესებუა, ჯიქია, პაპუაშვილი, 2015:15,23]

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძვ.წ. VII-VI საუკუნეების სამარხებში აღმოჩენილი მძივ-საკიდები წარმოაჩენს მასალათა, ფორმათა და დამზადების ტექნიკურ ხერხთა მრავალფეროვნებას. აღნიშნული არტეფაქტები ნათლად ასახავს ეპოქის ესთეტიკურ გემოვნებასა და ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებს. ამ კოლექციაში წამყვან ადგილს იკავებს ნახევრადმვირფასი ქვებისგან დამზადებული ნიმუშები, განსაკუთრებით — სანახელავო ქვები (სარდიონი, ქარვა, გიშერი) და მინის მონოქრომული თუ პოლიქრომული მძივები (ტაბ. V).

სარდიონი დომინანტური მასალაა. მისი უმეტესობა რგოლისებური ფორმისაა, ოდნავ დაბრტყელებული არხის ბოლოთი; ბირთვის დიამეტრი 1–0,6 სმ ფარგლებში მერყეობს. ხუცუბანში აღმოჩენილი ცილინდრული ფორმის ნიმუში გამოირჩევა სიგრძივ დატანილი არხითა და დაწახნაგებული გვერდებით. ბურღვითი დამუშავების კვალი არხის დასაწყისში მკაფიოდ ჩანს. გ. ლემლეინის კლასიფიკაციით, ეს ტექნიკა „მეოთხე ტიპს“ მიეკუთვნება და გავრცელებული იყო ძვ.წ. X–VI სს-ში [Леммлейн, 1947:27–28]. ანალოგიური ნიმუშები დაფიქსირებულია კოლხეთის ადრერკინის ხანის სამარხებში [მიქელაძე, 1985გვ.58],

მუხურჩისა და წითელი შუქურას სამაროვნებზე [Гогодзе, Панцхава, Дариспанашვილი, 1977:68-69; Трапш, 1970:155-156] და ნოქალაქევეში [ლომიტაშვილი, 2003:35].

მახვილაურისა და ხუცუბნის სამარხებში აღმოჩენილია სარდიონის საკიდებიც, ე.წ. „ცრემლისებური“ ან „მსხლისებური“ ფორმით (სიმაღლე 0,9–0,6 სმ). ანალოგიური ნიმუშები გამოვლენილია ურეკში, ბეშთაშენსა და სამთავროში [მიქელაძე, 1985:59-60; Куфтин, 1941:43, სურ.40; შავლაყაძე, ქობალია, 2022:47, ტაბ. 5]. სარდიონის სამკაულები ცნობილია როგორც თრიალეთური ოქრომჭედლობის კომპონენტი. ნოქალაქევეში აღმოჩენილი მძივების გასაპრიალებელი ქვის იარაღი მიუთითებს, რომ მოვარდიფრო-ყავისფერი სარდიონის დამუშავება ადგილობრივად ხდებოდა [ლორთქიფანიძე, 2015]. მუხურჩის მასალებში დაფიქსირებული ნამზადი ცალებიც ამ დასკვნას ამყარებს [Гогодзе, Панцхава, Дариспанашვილი, 1977:69].

გიშრის ნიმუშები რაოდენობრივად ნაკლებია, თუმცა განსაკუთრებული ყურადღება სფერულ, დიდ ზომის მძივებზე ექცევა (ზომები 2,2×2,6 სმ, არხის დიამეტრი 0,4 სმ). იშვიათია „ბალიშისებრი“ და რომბული ფორმები. ანალოგები დაფიქსირებულია ძვ.წ. VIII–VII სს ერგეტისა და მუხურჩის სამაროვნებზე [ლორთქიფანიძე, 2015:182]. გიშრის საბადოები ცნობილია დასავლეთ ევროპასა და კავკასიაში; საქართველოში — განსაკუთრებით ოკრიზაში [Рехвиашვილი, 1957:43], სადაც დამუშავების ტრადიცია დღემდე ცოცხალია [მგელიაშვილი, 1991:68].

ქარვის მძივები მხოლოდ მახვილაურშია წარმოდგენილი (სამი ცალი: „ბალიშისებრი“, მართკუთხა და დაზიანებული). მათი სიმცირე, სავარაუდოდ, მიუთითებს ადგილობრივ პოპულარობაზე ან მაღალი ღირებულების გამო შეზღუდულ გამოყენებაზე.

ეგვიპტური ფაიანსის მძივები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლებშიც გვხვდება. ფორმები მოიცავს რგოლისებურ, ცილინდრულ, სპირალურ, ბიკონუსურ და კოპებიან ნიმუშებს. გამორჩეულია მართკუთხა ფორმის გამანაწილებელი მძივი ორმაგი სიგრძივი ნახვრეტით, ანალოგიური სამთავროსა და ზემოლისში [ლორთქიფანიძე, 2015:119]. მახვილაურში აღმოჩენილი ბიპირამიდული საკიდი, ცისფერი მინის გლაზურით დაფარული, სავარაუდოდ ასევე გამანაწილებლის ფუნქციას ასრულებდა.

1970-იან წლებში მახვილაურში აღმოჩნდა ანტიმონის „ბორბლისებური“ მძივები, რომლებიც გვიანბრინჯაოსა და ადრერკინის ხანისთვის აღმოსავლეთ საქართველოში და ჩრდილოეთ კავკასიაში დამახასიათებელი ტიპია [ლორთქიფანიძე, 2015:124].

მინის მონოქრომული ნიმუშები მოიცავს თეთრ გამჭვირვალე, მუქ ყავისფერ, შავ გოფირებულტანიან და მწვანე რგოლისებურ მძივებს. წარმოდგენილია პოლიქრომული ნიმუში — მრგვალი, ცილინდრულნახვრეტისანი მძივი სამი „თვალით“, რომლებიც ყვითელი ძაფითაა შემოფარგლული. ასეთი ტიპის ტექნოლოგია ცნობილია ძვ.წ. VII საუკუნიდან [Алексеева, 1975:10-15].

მძივების კოლექცია ძირითადად თანადროულია სამარხთა სხვა ინვენტართან, თუმცა ნაწილი ადრეულ პერიოდსაც უკავშირდება. მათი ტიპოლოგიური და ტექნოლოგიური ანალიზი მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძვ.წ. VII–VI საუკუნეების სამკაულების მასალებზე, დამზადების ტექნიკაზე და კულტურულ კონტაქტებზე.

როგორც უკვე აღინიშნა, როგორც ინდივიდუალური, ისე კოლექტიური სამარხები ქვაყრილითაა დაფარული. რაც გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანაში ფართოდაა გავრცელებული კოლხურ კულტურაში. არც ყოხანური კულტურისათვისაა უცხო. კონსტრუქციის მიხედვით ხუცუბნის ქვაყრილით დაფარული ორმოსამარხები ყველაზე ახლოს დგას თლიის (ცხინვალის რაიონი, ძვ.წ./), ერგეტა I (სამეგრელო, ძვ.წ. VII–VI სს), ყუმუშის (ყარაჩი-ჩერქეზეთი), მინერალნიე ვოდის (სტავროპოლის მხარე), ნესტეროვსკაიას და მუჟიხის (ინგუშეთი) (ძვ.წ. VI–V სს) სამარხებთან [Микеладзе, 1981:46, გობეჯიშვილი, 133]. მიუხედავად ამისა, მათ შორის ურთიერთკავშირი არ შეინიშნება.

ხუცუბანში, არც ერთ სამარხში, მიცვალებულის ძვლები არ აღმოჩენილა. ორმოებში დაფიქსირებული ნაცრისა და ნახშირის დიდი რაოდენობა კრემაციის წესის არსებობას ადასტურებს. ფიქრობენ, რომ მიცვალებულები სამარხებში თანხლებ ნივთებთან ერთად ზურგზე, გაშოტილ პოხაში დაწვეს [იოსელიანი, 1973:111-112, გობეჯიშვილი, :135]. ყურადღებას იქცევს ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის აჭარის მუზეუმში დაცული სამარხეული ინვენტარი. მათი დიდი ნაწილი (ძირითადად ლითონი) ძლიერაა დაზიანებული და ცეცხლში ნამყოფი, მაგრამ მეორე ნაწილი - ბრინჯაოს ცული, მძივები, რომლებიც ეგვიპტური ფაიანსის, გიშერისა და სარდიონისგანაა დამზადებული - არ ატარებს ცეცხლის კვალს. უფრო მეტიც, ვფიქრობთ, რომ კრემაციის დროს წარმოქმნილ ტემპერატურას ვერ გაუძლებდა ეგვიპტური ფაიანსი და მარტივად განადგურდებოდა. არ გამოვრიცხავთ, რომ ზოგიერთი ნივთები სამარხში მიცვალებულის კრემაციის შემდეგ ჩაედოთ. მიცვალებულთა

კრემაციაზე უნდა მიუთითებდეს 1896 წელს ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ ძეგლზე ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების დროს გამოკვეთილი სურათიც.

მიცვალებულის დაწვის წესთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთი მოსაზრებაა გავრცელებული, სადაც ჩანს, რომ ცეცხლს, როგორც ადამიანის გამწმენდ საშუალებას, სხეულისაგან სულის განმათავისუფლებელს, სიმბოლური დატვირთვა აქვს. კრემაცია ემსახურება იმ რწმენა-წარმოდგენებს, რომლის მიხედვით მიცვალებულის ნეშტის დაწვით სხეული ღმერთს მსხვერპლად ეწირებოდა, გათავისუფლებული სული ზეცაში ადიოდა და აგრძელებდა ცხოვრებას სხვა ადგილას; კრემაციას ჰიგიენური თვალსაზრისითაც ხსნიან და ფიქრობენ, რომ მიცვალებულის დაწვა ადამიანებს იცავდა ეპიდემიისაგან [ჭითინავა, 2022:162-163; Клемен, 2002:35; Штернберг, 1936:338-339; Чайлд, 147].

როგორც ვხედავთ, ძირითადად გავრცელებულია მიცვალებულისა და მისი ნივთების დაწვის წესი. მსგავსი ტრადიცია არაერთ ტომშია დადასტურებული, საქართველოში კი ძვ.წ. III ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან იწყება [კოვალენსკი, 1905:69-70; ჯაფარიძე, 1991:136, 138-139] და გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანაშიც არ კარგავს თავის აქტუალობას.

ლიტერატურა:

გობეჯიშვილი ნ. კოლხური და ყოზანური კულტურების ურთიერთმიმართების საკითხი სამარხ-კონსტრუქციათა და დაკრძალვის წესის მიხედვით

იოსელიანი ა. (1973), ნარკვევები კოლხეთის ისტორიიდან, თბილისი

კახიძე ა., ძნელაძე ნ., სურმანიძე ნ., თურმანიძე მ. (2017), სოფელ მახვილაურის გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის სამაროვნის არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები. - აჭარა წარსული და თანამედროვეობა, III

კოვალენსკი მ. (1905), ოჯახისა და საკუთრების წარმოშობა და განვითარება, დედამთავრული ოჯახი და პირველი კომუნიზმი, ბათუმი

ლომიტაშვილი, დ. (2003). ნოქალაქევის სამკაულები ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში. სადოქტორო ნაშრომი. თბილისი: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

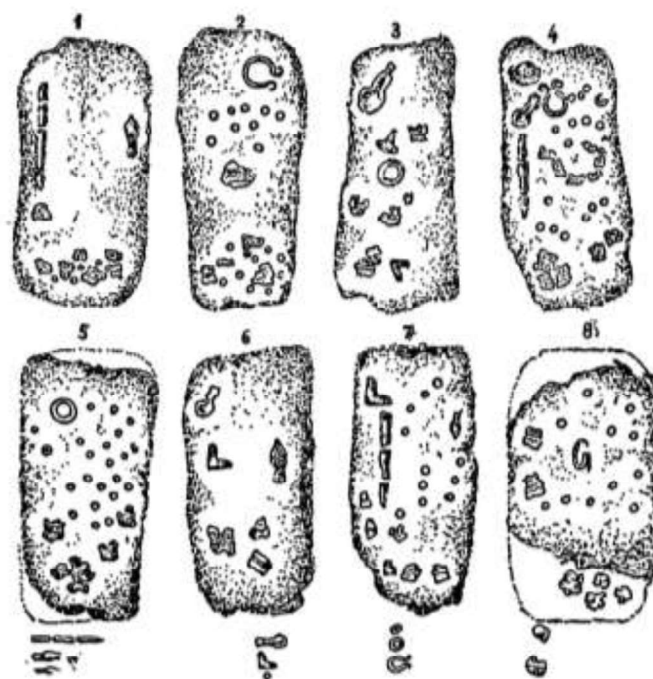
ლორთქიფანიძე, ნ. (2015). ძველი ქართული სამკაული, თბილისი

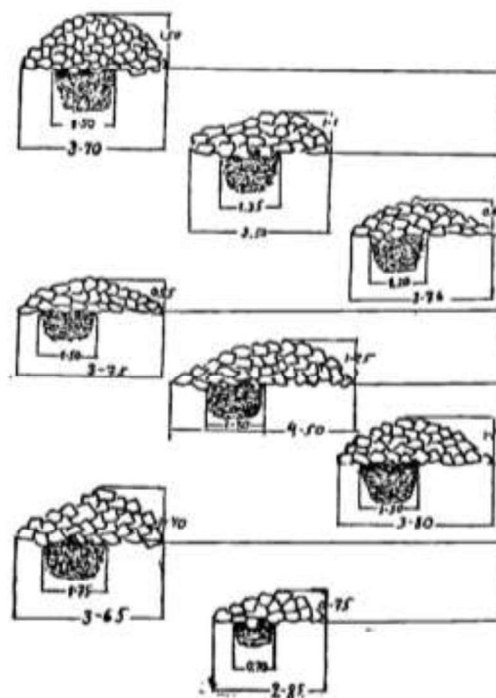
მიქელაძე, თ. (1985). კოლხეთის ადრერკინის ხანის სამარხები. თბილისი: მეცნიერება.

მგელიაშვილი თ. (1991), საქართველოს გეოარქეოლოგია, თბ., 1991;

- პაპუაშვილი რ., ესეზუა თ., ჯიქია ლ., პაპუაშვილი ი. (2015), ცაიშის სამაროვანი, თბილისი
შავლაყაძე, ქ., ქობალია, ნ., კახელიშვილი, თ., კუბლაშვილი, მ., სახვაძე, ა., (2022).
სარდიონის მზეგები და საკიდები სამთავროს სამაროვნიდან, თბილისი
ჯაფარიძე ო. (1991), საქართველოს არქეოლოგია
Алексеева Е.М. (1975), Античные бусы Северного Причерноморья, вып. Г1-12, САИ, М.
Гогодзе Е. М., Панцхава Л.Н., Дариспанашвили М.В. (1977), Работы Носири-Мухурчской
экспедиции, სსმე, Тბ., V, 60-72;
Куфтин Б.А. (1949), Материалы к археологии Колхиды, т. 1, Тб.
Леммлейн Г.Г. (1947), Техника сверления каменных бус из раскопок на Кавказе, КСИИМК,
16, М., 23-30
Рехвиашвили, Н. Б. (1957). Месторождения и обработка гагата в Грузии. თბილისი:
Издательство АН ГрузССР.
Трапш М.М. (1969), Древний Сухуми, т. II, Тб.

მსხვერპლი 2014 - 2015

